

Κριτική ψυχολογία στην Ιαπωνία: Διαμαρτυρία εναντίον της κυρίαρχης θετικιστικής ψυχολογίας*

1. Εισαγωγή της Δυτικής Ψυχολογίας και αμερικανοποίηση της Ιαπωνικής Ψυχολογίας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Υπάρχει παράλληλη πορεία μεταξύ της ιστορίας της σύγχρονης ψυχολογίας στην Ιαπωνία και της ιστορίας του εκσυγχρονισμού της ιαπωνικής κοινωνίας. Κατά τη διάρκεια της περιόδου Τοκουγκάουα (1603–1866), στην οποία οι φεουδάρχες Σαμουράι κυβερνούσαν τη χώρα, σχολές Κονφουκιστών ανέπτυξαν συστήματα σκέψης που εξηγούσαν τη φύση και το μηχανισμό του σύμπαντος. Αυτά τα συστήματα περιλάμβαναν θεωρίες του νου που εξηγούσαν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συμπεριφέρονται, και πρότειναν κανόνες και ήθη σύμφωνα με τα οποία θα πρέπει να δρουν άντρες και γυναίκες. Αν πάρουμε αυτές τις θεωρίες υπόψη μας, τότε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι υπήρχε μια μορφή λαϊκής ψυχολογίας σχετικά με την καθημερινή συμπεριφορά των ανθρώπων και τις διανοητικές αναπαραστάσεις των συναισθημάτων, των επιθυμιών, της βούλησης κ.λπ. Αυτή η παραδοσιακή ψυχολογία βρήκε έκφραση σε λογοτεχνικά έργα ως απόπειρα ερμηνείας του τρόπου λειτουργίας του νου¹.

Μετά τη μεταρρύθμιση Μείτσι (1867), η διακιβέρνηση της Ιαπωνίας πέρασε από τους Σαμουράι στους αυτοκρατορικούς γραφειοκράτες. Ποικίλες μορφές δυτικής γνώσης και θεσμών εισήχθησαν από χώρες της Δύσης σχεδόν σε όλους τους τομείς με στόχο τον εκσυγχρονισμό της Ιαπωνίας, προκειμένου να προφτάσει τις προηγμένες δυτικές χώρες. Η ίδια κατάσταση επικράτησε και στην ψυχολογία. Η Δυτική Ψυχολογία εισήχθη στην Ιαπωνία ως μια «νέα γνώση» από προηγμένες χώρες της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης με τη μετάφραση βιβλιογραφίας δυτικών γλωσσών για θέματα ψυχολογίας. Το πρώτο βιβλίο εκδόθηκε το 1875 και είχε τίτλο «Shin-ri-gaku», που στα ιαπωνικά σημαίνει «ψυχολογία». Ήταν μια ιαπωνική εκδοχή του βιβλίου του J. Haven *Πνευματική Φιλοσοφία Περιλαμβάνοντας Εναισθησίες του Νου και της Θέλησης* (1857)². Ο Haven ήταν ηθικός φιλόσοφος της σχολής της Σκωτίας και καθηγητής φιλοσοφίας του νου και της ηθικής στο Amherst College των ΗΠΑ.

Ο Yasuhiro Igarashi είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Department of Aesthetics and Art του Yamano College of Aesthetics στο Hachioji-shi του Τόκιου στην Ιαπωνία.

* Η μετάφραση έγινε από τον Θοδωρή Παξινό και τους επιμελητές του αφιερώματος.

Μετά το 1880 διδάσκονταν μαθήματα ψυχολογίας σε κολέγια δασκάλων. Θεωρούνταν ότι οι δάσκαλοι των σχολείων έπρεπε να παρακολουθούν μαθήματα ψυχολογίας για να κατανοούν καλύτερα τους μελλοντικούς μαθητές τους. Στο πανεπιστήμιο του Τόκιου ο Yūjirō Motoya, που εργάστηκε πάνω στην ψυχοφυσική μαζί με τον G. S. Hall, ο οποίος έγινε αργότερα ο πρώτος πρόεδρος της Αμερικανικής Ψυχολογικής Εταιρείας (APA, 1892), άρχισε το 1888 να διδάσκει ψυχοφυσική στο Johns Hopkins University των ΗΠΑ και ίδρυσε το πρώτο επιστημονικό εργαστήριο ψυχολογίας το 1903. Με την αλλαγή του αιώνα, ιάπωνες ψυχολόγοι άρχισαν τη δράση τους τόσο στο χώρο του πανεπιστημίου όσο και στην ευρύτερη κοινωνία. Μέχρι τη δεκαετία του 1920 αναπτύχθηκε ένα ευρύ ερευνητικό ενδιαφέρον, το οποίο εκτεινόταν από την πειραματική ψυχολογία (με τη μελέτη της αίσθησης και της αντίληψης) μέχρι την εφαρμοσμένη (ως εκπαιδευτική και βιομηχανική) ψυχολογία³.

Από τα μέσα του 1930 έως το 1945, κατά την περίοδο του πολέμου στην Κίνα, στη Νοτιοανατολική Ασία και την περιοχή του Ειρηνικού, οι περισσότεροι κλάδοι που σχετιζόνταν με τη μάθηση και την εκπαίδευση επιστρατεύθηκαν και υποτάχθηκαν στις διαταγές της милитарιστικής κυβέρνησης. Το ίδιο συνέβη και με τους ψυχολόγους οι οποίοι διεξήγαγαν έρευνες, δίδασκαν σε πανεπιστήμια και κολέγια ή εργάζονταν σε εκπαιδευτικά και βιομηχανικά πεδία. Μερικοί ψυχολόγοι στρατολογήθηκαν και στάλθηκαν ως στρατιώτες στα πεδία μάχης. Μερικοί ξεκίνησαν να εργάζονται σε ζητήματα σχετικά με το στρατό και την άμυνα. Παράλληλα, όμως, ακόμα και σε αυτή την περίοδο του πολέμου συνεχίστηκαν οι έρευνες σε ζητήματα τα οποία έθεταν οι ήδη αναγνωρισμένες σχολές (όπως, για παράδειγμα, η Ψυχολογία Gestalt) και μερικοί ψυχολόγοι άρχισαν να μελετούν τις νέες τάσεις στην ψυχολογία, όπως τον νεοσυμπεριφορισμό και τον λογικό θετικισμό. Όσοι επιβίωσαν από αυτή την περίοδο του πολέμου γηγήθηκαν της ιαπωνικής ψυχολογίας κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εισήχθησαν ευρέως από τη Βόρεια Αμερική ο Νεοσυμπεριφορισμός και ο Λειτουργισμός (Operationalism). Το γεγονός αυτό συνέβη σε συμφωνία με τον ολοκληρωτικό μετασχηματισμό ποικίλων θεσμών.

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Ιαπωνία βρέθηκε υπό την κατοχή του στρατού των ΗΠΑ. Διάφορα είδη πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών θεσμών μεταρρυθμίστηκαν ή πρωτοϊδρύθηκαν υπό το καθεστώς των διαταγών του κατοχικού στρατού των ΗΠΑ με στόχο την αποστρατιωτικοποίηση και τον εκδημοκρατισμό της ιαπωνικής κοινωνίας και κυβέρνησης, η οποία προκάλεσε τον πόλεμο με συνέπεια την απώλεια ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπινων ζωών και πόρων στις ασιατικές χώρες και στις χώρες του Ειρηνικού Ωκεανού. Όμως, μόλις ξεκίνησε ο Ψυχρός Πόλεμος, η Ιαπωνία θεωρήθηκε από την κυβέρνηση των ΗΠΑ ως ασπίδα προστασίας του ελεύθερου κόσμου, εναντίον στην εξάπλωση του κομμουνισμού. Έτσι, η κυβέρνηση των ΗΠΑ άρχισε να υποστηρίζει και να καθοδηγεί τις συντηρητικές κυβερνήσεις, χρησιμοποιώντας μια σειρά από ηγετικά πρόσωπα της πρώην милитарιστικής κυβέρνησης, προκειμένου να σταθεροποιήσει τη κοινωνία και να ενισχύσει τις αντικομμουνιστικές πολιτικές. Ήδη από τότε η εξωτερική πολιτική της ιαπωνικής κυβέρνησης επηρεάζεται σημαντικά από την κυβέρνηση των ΗΠΑ.

Στη σφαίρα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης εισήχθησαν με κατακλυσμιαία ταχύτητα αμερικανικά πνευματικά και πολιτισμικά προϊόντα, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών

αλλαγών που προκάλεσε η πολιτική των ΗΠΑ στην Ιαπωνία. Σε σύντομο χρονικό διάστημα δεν αμερικανοποιήθηκε μόνο ο λαϊκός πολιτισμός –ο κινηματογράφος, η μουσική ποπ– αλλά ακόμα και η εκπαίδευση της ιαπωνικής κοινωνίας. Μια τέτοια πολιτισμική κατάσταση φαίνεται να είναι κοινή και σε πολλές άλλες χώρες οι οποίες στηρίχθηκαν και κηδεμονεύτηκαν από την κυβέρνηση των ΗΠΑ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ως επακόλουθο, η ιαπωνική ψυχολογία από το 1950 και μετά –όπως και άλλοι τομείς της εκπαίδευσης– αμερικανοποιήθηκε εξ ολοκλήρου. Επικυριαρχήθηκε από το κυρίαρχο ρεύμα της ψυχολογίας της Βόρειας Αμερικής, συγκεκριμένα από τον νεοσυμπεριφοριστικό τύπο της ψυχολογίας (S-O-R), που κατανοεί τον ανθρώπινο νου (καλυμμένες νοητικές διαδικασίες του οργανισμού) ως να διεγείρεται από εξωτερικά ερεθίσματα, τα οποία είναι δυνατόν να παρατηρηθούν αντικειμενικά, και ως να εκδηλώνεται εξ ολοκλήρου σε αντιδράσεις, οι οποίες είναι δυνατόν να μετρηθούν και να εξεταστούν ποσοτικά με αντικειμενικό τρόπο. Σε αυτή τη μεταθεωρία (ή το παράδειγμα ή τη φιλοσοφία) της ψυχολογίας, ο ανθρώπινος νους θεωρούταν κάτι το οποίο ενεργοποιείται παθητικά από ερεθίσματα εξωτερικά σε αυτό(ν).

Έτσι, απέκτησαν μεγάλη αξία μελέτες οι οποίες εντόπιζαν τις ψυχικές λειτουργίες (τη μάθηση, τη μνήμη και το συλλογισμό) στον εγκέφαλο του ατόμου αποσπώντας τις από το κοινωνικό πλαίσιο. Αυτή η άποψη για τον ψυχισμό δεν ερμηνεύεται ως ιδιαιτερότητα που είναι χαρακτηριστική για τον δυτικό πολιτισμό και ειδικότερα τον πολιτισμό της Βόρειας Αμερικής, ως κάτι το οποίο κατασκευάστηκε κοινωνικά στην πορεία της ιστορίας. Αλλά εκλαμβάνεται ακόμα και σήμερα από την κυρίαρχη ψυχολογία ως η αληθινή θεωρία για τον ψυχισμό, που ισχύει ανεξάρτητα από κάθε πολιτισμικό κοινωνικό πλαίσιο σε όλο τον κόσμο και σε όλες τις ιστορικές περιόδους (βλ. Danziger 1997).

Σημαντικά γεγονότα στην ιστορία της ιαπωνικής ψυχολογίας (1870 – 1970)

- 1875: Ο A. Nishi μεταφράζει το *Mental Philosophy Including Intellect Sensibilities and Will* του J. Haven. Το πρώτο βιβλίο με τον όρο «Ψυχολογία» στον τίτλο του στην Ιαπωνία.
- 1882: Ο T. Inoue μεταφράζει στα ιαπωνικά το βιβλίο του A. Bain *Mental Science*.
- 1887: Άρθρο των G. S. Hall & M. Motoya, «Δερματική ευαισθησία απέναντι σε βαθμιαίες αλλαγές πίεσεως» (*American Journal of Psychology* 1, 32-55).
- 1888: Διάλεξη του M. Motoya στο Πανεπιστήμιο του Τόκιο σχετικά με την Ψυχοφυσική.
- 1894: Ο T. Tanaka μεταφράζει στην ιαπωνική γλώσσα το βιβλίο του T. Ribot *Psychologie Allemande Contemporaine*.
- 1903: Ιδρύεται εργαστήριο ψυχολογίας στο πανεπιστήμιο του Τόκιο. Πρόκειται για το πρώτο εργαστήριο ψυχολογίας στην Ιαπωνία.
- 1907: Εισαγωγή της δοκιμασίας των Binet-Simon. Δημιουργήθηκαν αρκετές σύντομες ιαπωνικές εκδόσεις της δοκιμασίας των Binet-Simon. Αρκετές εφαρμογές ψυχολογικών μεθόδων σε πρακτικά προβλήματα, όπως για παράδειγμα στην εκπαίδευση και στη βιομηχανία.
- 1909: Η πρώτη ανοικτή διάλεξη της «Ένωσης Λαϊκής Επιστήμης» (*Popular Science*

Association). Το ενδιαφέρον για τη «νέα γνώση» δεν περιορίστηκε σε ψυχολόγους, αλλά εκδηλώθηκε και από άλλους ανθρώπους. Έτσι, ψυχολόγοι σχεδίασαν ανοιχτή διάλεξη για το κοινό, η οποία προσέλκυσε ποικίλα ακροατήρια.

- 1910: Ο T. Fukurai πραγματοποιεί πείραμα για τη μαντική δύναμη-πρόβλεψη. Το πείραμα αυτό είναι γνωστό ακόμα και σήμερα στο πεδίο της Παραψυχολογίας.
- 1912: Το πρώτο τεύχος του *Psychological Research*.
- 1926: Το πρώτο τεύχος του *Japanese Journal of Psychology*.
- 1927: Το πρώτο συνέδριο της Ιαπωνικής Ψυχολογικής Εταιρείας (Japanese Psychological Association, JPA).
- 1947: Το ενδέκατο ετήσιο συνέδριο της JPA. Η πρώτη πανεθνική διάσκεψη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
- 1972: Το 20ό Διεθνές Συνέδριο Ψυχολογίας πραγματοποιείται στο Τόκιο. Αναγνώριση της ιαπωνικής ψυχολογίας από τους «προηγμένους» ψυχολόγους της Δύσης.

2. Επικράτηση της κυρίαρχης θετικιστικής ψυχολογίας

Η αμερικανοποίηση της ψυχολογίας σημαίνει επικράτηση της νεοσυμπεριφοριστικής (S-O-R) αντίληψης για την ψυχολογία, η οποία υιοθετεί αποκλειστικά ποσοτικές ερευνητικές μεθόδους, όπως εργαστηριακά πειράματα, και μεγάλου αριθμού ερωτηματολόγια, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην αντικειμενικότητα της έρευνας και σε αριθμητικά ποσοτικά στοιχεία. Από το 1950 και μετά, η πειραματική ψυχολογία, όπως οι μελέτες για τη δημιουργία εξαρτημένων αντανakλαστικών (conditioning), για παράδειγμα η ψυχολογία της μάθησης και της αντίληψης, η οποία άνθισε από την εμφάνιση της Ψυχολογίας της Gestalt τη δεκαετία του 1920, κατέλαβε κυρίαρχη θέση στον ακαδημαϊκό χώρο. Η κλινική ψυχολογία, η οποία επίσης εισήχθη σε μεγάλη κλίμακα από τη Βόρεια Αμερική μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και άλλες περιοχές της εφαρμοσμένης ψυχολογίας, αξιολογούνταν ως δευτερεύουσας σημασίας. Σ' αυτό το κλίμα, μεγάλος αριθμός ερευνών διεξήχθησαν ακολουθώντας την πορεία της αμερικανικής ψυχολογίας. Όμως, οι περισσότερες έρευνες σ' αυτό το πεδίο ήταν ένα είδος επανάληψης των ερευνών της Βόρειας Αμερικής, χρησιμοποιώντας το ίδιο ερευνητικό υλικό αλλά διαφορετικά υποκείμενα, εδώ δηλαδή Ιάπωνες. Δυστυχώς μέχρι σήμερα αυτή η κατάσταση της απουσίας διερεύνησης των προϋποθέσεων της κυρίαρχης ψυχολογίας της Βόρειας Αμερικής (βλ. Fox & Prilleltensky 1997) δεν έχει αλλάξει και στο κυρίαρχο ρεύμα της ιαπωνικής ψυχολογίας. Οι ιάπωνες θεωρητικοί ψυχολόγοι μόλις στη δεκαετία του 1990 ξεκίνησαν να εξετάζουν αυτά τα μεταθεωρητικά ζητήματα (Stam 2000).

Στην περίοδο αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διεξάγονταν πανεθνικές συζητήσεις για την πορεία της χώρας, στις οποίες ασκούσαν, επίσης, κριτική στο καθεστώς που προκάλεσε τις τεράστιες καταστροφές στην ίδια τη χώρα και σε άλλες χώρες της Ασίας και του Ειρηνικού· σε αυτές τις συζητήσεις συμμετείχαν και λίγοι ψυχολόγοι που υιοθετούσαν μαρξιστικές θέσεις. Αλλά αυτοί οι συνάδελφοι δεν άσκησαν αξιοσημείωτη επιρροή στην ιαπωνική ψυχολογία. Πριν προλάβουν να προτείνουν μια νέα προσέγγιση και νέα προγράμματα για την ψυχολογία, απορροφήθηκαν από το κυρίαρχο ρεύμα της ψυχολογίας. Μετά

το 1960 περίπου η ιαπωνική κοινωνία ανορθώθηκε από τις εμφανείς καταστροφές του πολέμου και προχώρησε σε γρήγορη οικονομική ανάπτυξη.

Το νέο αριστερό φοιτητικό κίνημα και η ψυχολογία στην Ιαπωνία

Αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πραγματοποιήθηκαν φοιτητικές κινητοποιήσεις με δυνατές αντιμιλιταριστικές διαθέσεις και έντονες διαμαρτυρίες εναντίον των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ήταν φυσικό ότι ύστερα από την καταστροφή η οποία προκλήθηκε από τη γραφειοκρατική στρατοκρατική κυβέρνηση του αυτοκράτορα, με συνέπεια να χαθούν εκατομμύρια ζωές στην Ασία και σε περιοχές του Ειρηνικού και να καταστραφούν εκατοντάδες ιαπωνικές πόλεις από τους αμερικανικούς βομβαρδισμούς, ανάμεσα στους οποίους και ο βομβαρδισμός με ατομικές βόμβες της Χιροσίμα και του Ναγκασάκι, όχι μόνο οι φοιτητές, αλλά και γενικότερα οι ιάπωνες πολίτες είχαν ισχυρή αντιπολεμική και αντιμιλιταριστική πεποίθηση. Αυτό ήταν η βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκαν μετά το 1945 διάφορες μορφές κοινωνικών κινήματων. Στην ιαπωνική κοινωνία η αντιπολεμική ατμόσφαιρα είναι ισχυρή μέχρι και τις μέρες μας.

Όμως οι περισσότερες φοιτητικές κινητοποιήσεις ελέγχονταν από τα μεγαλύτερα αριστερά πολιτικά κόμματα, όπως το Ιαπωνικό Κομμουνιστικό και το Σοσιαλιστικό Κόμμα. Τα αριστερά κόμματα υπάκουαν με τη σειρά τους στην πολιτική αριστερών εξουσιών άλλων χωρών, όπως της ΕΣΣΔ και του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας. Η σχέση ήταν αντίστοιχη με την απόλυτη εξάρτηση της συντηρητικής κυβέρνησης από τις πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης των ΗΠΑ. Δυστυχώς, όμως, υπήρχε έντονος πολιτικός διχασμός και κατακερματισμός μεταξύ των αριστερών κομμάτων. Κατανάλωναν περισσότερη ενέργεια και χρόνο για να ερίζουν μεταξύ τους παρά για να αγωνίζονται από κοινού εναντίον των κατασταλτικών μέτρων της συντηρητικής κυβέρνησης. Σε αυτό το πλαίσιο, τα παραπάνω αριστερά κόμματα συχνά χρησιμοποιούσαν τις φοιτητικές κοινοποιήσεις ως όπλο για να επιτεθούν πολιτικά σε άλλες ομάδες μέσα στον αριστερό χώρο και τα αριστερά κόμματα. Ο αυταρχισμός των αριστερών κομμάτων ήταν ίδιος με τον αυταρχισμό της συντηρητικής κυβέρνησης, της γραφειοκρατίας, των μεγάλων επιχειρήσεων και του ακαδημαϊκού χώρου.

Πάνω σε αυτό το έδαφος αναδείχτηκε τη δεκαετία του 1960 το νέο αριστερό φοιτητικό κίνημα. Υπήρχαν πολλές σχέτες στη νέα αριστερά, στηριζόμενες σε ποικίλες ιδεολογίες. Μερικές από αυτές ήταν μαοϊκές, άλλες νεομαρξιστικές και μερικές προσπάθησαν να αλλάξουν την ιαπωνική κοινωνία εμπνευσμένες από τον ιάπωνα αριστερό λόγιο Takaaki Yoshimoto (γεννημένος το 1924), ο οποίος, ως ποιητής, κριτικός και άνθρωπος του πνεύματος, έδινε έμφαση στη σημασία της επανάστασης για την αισθητική και τα ήθη στην πορεία του πολιτικού αγώνα. Φυσικά και οι πολιτικές στοχεύσεις των ομάδων αυτών διαφοροποιούνταν μεταξύ τους. Μερικές φορές φιλονικούσε η μία με την άλλη, και μετά το 1970 το αμοιβαίο μίσος τους όξυνε τις μεταξύ τους διαμάχες σε τέτοιο σημείο που προκάλεσε και φόνους, εξέλιξη που αφαιρέσει την εμπιστοσύνη των ανθρώπων και οδήγησε το φοιτητικό κίνημα σε μια κατιούσα πορεία. Ωστόσο το νέο αριστερό φοιτητικό κίνημα άφησε μια σημαντική κληρονομιά στην κοινωνία της Ιαπωνίας: την αξίωση να σκέφτεται και να αποφασίζει κανείς ελεύθερα και ανεξάρτητα από άλλες, ανώτερες Αρχές. Η συνείδηση της

ελευθερίας και της αυτονομίας, που αποτελούσε σπάνιο φαινόμενο στην Ιαπωνία, ριζωσε σε αρκετά τμήματα της κοινωνίας. Αυτή η κληρονομιά στη σφαίρα των ηθών μπορεί να προκαλέσει αλλαγές στην κοινωνία, τώρα και στο μέλλον.

Ένας αξιοσημείωτος αριθμός νέων ψυχολόγων έβλεπαν με συμπάθεια το νέο αριστερό φοιτητικό κίνημα. Πραγματοποίησαν πολλές συλλογικές συναντήσεις και σχημάτισαν πολλές ομάδες και συλλόγους με άλλους συναδέλφους. Ανάμεσα σε αυτές τις πρωτοβουλίες ο πιο σημαντικός θεσμός, αναφορικά με την επιρροή που ασκούσε, ήταν η *Japanese Research Association of Psychological Science* (JRAPS – Ιαπωνική Ερευνητική Ένωση στην Επιστήμη της Ψυχολογίας), ο οποίος ιδρύθηκε το 1969. Οι συμμετέχοντες στην JRAPS διαμαρτύρονταν εναντίον της αυταρχικότητας, τόσο στην Ψυχολογική Εταιρεία όσο και στο χώρο του πανεπιστημίου. Αντιστέκονταν ειδικότερα στην αλόγιστη εφαρμογή ψυχολογικών δοκιμασιών, όπως για παράδειγμα τα τεστ νοημοσύνης, στους χώρους των ψυχιατρικών κλινικών και της σχολικής εκπαίδευσης. Στη βάση τέτοιων ψυχολογικών μετρήσεων με ελάχιστη επιστημονική εγκυρότητα, πολλοί πελάτες και μαθητές διαγνώστηκαν ως «μη κανονικοί», «κατώτεροι», «λιγότερο ανεπτυγμένοι», καθώς και «καθυστερημένοι». Τέτοιες διαγνώσεις και χαρακτηρισμοί προκαλούσαν άμεσα και πολλά δεινά, και συνεπάγονταν απώλεια ευκαιριών ζωής για τους πελάτες και τους μαθητές. Έτσι, στόχευαν στην αναμόρφωση του θεσμού των ψυχολογικών δοκιμασιών και στην ελαχιστοποίηση των δεινών που αυτές προκαλούσαν.

Σε μερικές χώρες της Δύσης, και ειδικά στη Βρετανία (Henriques et al.1984· Parker 1999), ο αναβρασμός του φοιτητικού κινήματος στις δεκαετίες 1960 και 1970 υποκίνησε τη γέννηση κριτικών ψυχολογιών, οι οποίες έχουν εδραιωθεί σήμερα, ως μικρή αλλά ισχυρή κριτική και άσκηση ελέγχου του κυρίαρχου ρεύματος της ψυχολογίας, προτείνοντας εναλλακτικούς τρόπους έρευνας και δράσης. Σε αντιδιαστολή με αυτή την κατάσταση, η JRAPS απέτυχε να εδραιώσει μια κριτική ψυχολογία αναγνωρισμένη ως αξιοσημείωτη προσέγγιση για την υποκειμενικότητα και την ευημερία των ανθρώπων στην Ιαπωνία. Η JRAPS απέτυχε να αναγνωρίσει τη σημασία των κριτικών προσεγγίσεων που αναπτύχθηκαν στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες από το 1960 και μετά, όπως ο μεταστρουκτουραλισμός, η Κριτική Θεωρία της Σχολής της Φρανκφούρτης, η Λακανική ψυχανάλυση, ο φεμινισμός, η κοινωνιολογία της επιστημονικής γνώσης κ.ά. Δεν μπορούσε να αφομοιώσει αυτές τις ιδέες, οι οποίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια κριτικών ψυχολογιών σε διάφορες χώρες της Δύσης. Τα περισσότερα μέλη της JRAPS δεν έχουν καμία επαφή με το σύγχρονο κίνημα της κριτικής ψυχολογίας ανά τον κόσμο. Η JRAPS υπάρχει ως τις μέρες μας. Μόλις πρόσφατα σχεδίασε και εξέδωσε αρκετούς συλλογικούς τόμους για την ψυχολογία και την ειρήνη, την ιστορία της ψυχολογίας, και την ανάπτυξη του ανθρώπου, περιλαμβάνοντας και κάποιες κριτικές αναφορές. Είναι σημαντικό θέμα για εμάς να συνδέσουμε ενέργειες κοινωνικής κριτικής όπως της JRAPS με το σύγχρονο κίνημα κριτικής ψυχολογίας ανά τον κόσμο.

Κάτω από την ισχυρή επιρροή του μύθου της ουδετερότητας της επιστήμης, αποτελούσε ταμπού για τους ιάπωνες ψυχολόγους να μιλούν για πολιτικά και κοινωνικά θέματα. Για να μιλήσουμε γενικά, η ιαπωνική ψυχολογία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν αποπειράθηκε να ανταποκριθεί στις κοινωνικές και κοινωνιακές ανάγκες, με εξαίρεση τη JRAPS. Δεν αναπτύχθηκε, εν γένει, συνδεδεμένη με κάποιο κοινωνικό ή πολιτικό κίνημα, αλλά και δεν συσχετίστηκε στην πορεία με κανένα τέτοιο κίνημα.

3. Αναστοχασμός, αναζήτηση ερευνητικών μεθόδων πέραν του εμπειρισμού και αλλαγή του κοινωνικού κλίματος

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ασκήθηκε έντονη κριτική στο κυρίαρχο ρεύμα της θετικιστικής ψυχολογίας, που προερχόταν από διαφορετικά τμήματα του ακαδημαϊκού χώρου, ειδικά από ερευνητές οι οποίοι εργάζονται στη βάση ποιοτικών μεθόδων (π.χ. The Field Psychology Group) και από θεωρητικούς ψυχολόγους. Η κύρια αφετηρία αυτών των μορφών κριτικής ήταν η στείρωση του κυρίαρχου ρεύματος της ψυχολογίας. Χιλιάδες ψυχολόγοι παρήγαγαν από το 1950 και μετά δεκάδες χιλιάδες ερευνητικές εκθέσεις (π.χ. δημοσιεύσεις σε πολλά ειδικευμένα περιοδικά της ψυχολογίας και αμέτρητες παρουσιάσεις σε συναντήσεις ψυχολογικών ενώσεων), αλλά τα περισσότερα από αυτά πραγματοποιήθηκαν ακολουθώντας το μοντέλο της βορειοαμερικανικής ψυχολογίας. Αυτές οι ερευνητικές δραστηριότητες παρήγαγαν μόνο ελάχιστες αξιοσημείωτες εργασίες, οι οποίες ήταν σχετικές με τις βιωμένες εμπειρίες των ιαπώνων πολιτών. Σημαντικός αριθμός ιαπώνων ψυχολόγων άρχισαν να επισημαίνουν αυτή τη στείρωση του κυρίαρχου ρεύματος της ψυχολογίας και άρχισαν να αναζητούν τρόπους για να ξεπεράσουν το αδιέξοδο. Μερικοί από αυτούς συγκεντρώθηκαν με σκοπό να προαγάγουν την υιοθέτηση ποιοτικών ερευνητικών μεθόδων σε αντιδιαστολή με τις ποσοτικές ερευνητικές μεθόδους. Ορισμένοι επικεντρώνονται στην εξέταση των φιλοσοφικών προϋποθέσεων και παραδοχών των ψυχολογικών θεωριών και της ιστορίας της ψυχολογίας, επιζητώντας καλύτερη κατανόηση των θεμελίων της κυρίαρχης τάσης της ψυχολογίας.

Κατά τη δεκαετία του 1990, το κοινωνικό κλίμα σχετικά με τον κλάδο της ψυχολογίας αλλάζει δραστικά. Μέχρι πρόσφατα η ιαπωνική κοινωνία δεν έδειχνε κανένα ενδιαφέρον για το έργο που παράγουν ψυχολόγοι στα πανεπιστήμια και στα κολέγια. Από τον νεοσυμπεριφορισμό και μετά δεν υπήρξε και πολύ ενδιαφέρον για σπουδές σε τομείς της κυρίαρχης πειραματικής ψυχολογίας, όπως είναι η κλασική εξαρτημένη και η συντελεστική μάθηση (classical and instrumental conditioning) στα ζώα και στις γνωστικές λειτουργίες. Αυτό μάλλον θα συμβαίνει και σε πολλές άλλες χώρες. Αλλά στην Ιαπωνία ακόμα και η κλινική ψυχολογία δεν προσέλκυε μεγάλη προσοχή μέχρι τη δεκαετία του 1980. Παραδοσιακά οι ιάπωνες πολίτες δεν προτιμούσαν να μιλήσουν για τις προσωπικές τους ανησυχίες και τα προβλήματά τους σε ένα τρίτο πρόσωπο, για παράδειγμα σε έναν συμβουλευτικό ψυχολόγο ή σε έναν ψυχοθεραπευτή. Τέτοια προβλήματα επιλύονταν μέσα στις μικρές τους κοινότητες, που αποτελούνταν από μέλη της οικογένειας τους και φίλους, στο πλαίσιο στενών διαπροσωπικών σχέσεων. Σοβαρότερα ψυχολογικά προβλήματα, όπως για παράδειγμα η σχιζοφρένεια, αντιμετωπιζόνταν από τους ψυχιάτρους, με ελάχιστη μόνο συνεισφορά κλινικών ψυχολόγων. Αλλά αυτή η κατάσταση μόλις πρόσφατα άλλαξε.

Η ιαπωνική κοινωνία αμερικανοποιήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και οι στενές διαπροσωπικές σχέσεις, οι οποίες εκδηλώνονταν παραδοσιακά στην ιαπωνική κοινωνία, για παράδειγμα με την «προσκόλληση στην ομάδα», γίνονται σήμερα όλο και πιο σπάνιες, ιδιαίτερα στις αστικές περιοχές. Λέγεται ότι στις μέρες μας παραδοσιακά ιαπωνικά ήθη, όπως για παράδειγμα η εργατικότητα και η επιμέλεια, η ταπεινοφροσύνη και η ανθρωπιά, καθώς και η ευσπλαχνία και η συμπόνια, δεν θεωρούνται αυτονόητα και δεν εμφανίζονται σε ευρεία κλίμακα. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός

των σχετικών με την ψυχολογία προβλημάτων, όπως, για παράδειγμα, άρνηση του σχολείου, εγκληματικότητα των εφήβων, κακοποίηση παιδιών από τους γονείς, ενδοοικογενειακή βία, κατάθλιψη και αυτοκτονίες. Αυτά τα προβλήματα έχουν αναγνωριστεί ως σοβαρά και πιεστικά θέματα για την κοινωνία. Σήμερα, η ιαπωνική κοινωνία και οι κυβερνητικές αρχές προσδοκούν από τη ψυχολογία, που γι' αυτούς σημαίνει κλινική ψυχολογία, να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα.

Στις μέρες μας, οι ιάπωνες πολίτες και η κοινωνία χρειάζονται την κλινική ψυχολογία για να αντιμετωπίσει και να διαχειριστεί προβλήματα ψυχικής υγείας. Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται προφανές ότι η κυρίαρχη ακαδημαϊκή ψυχολογία είναι σχεδόν άχρηστη. Έπρεπε να προαχθεί η κλινική ψυχολογία και να δημιουργηθούν νέοι θεσμοί που να παρέχουν ψυχολογικές υπηρεσίες κατάλληλες ώστε να αντιμετωπίσουν τα ψυχολογικά προβλήματα. Έτσι, το 1988 ιδρύθηκε, με την πλήρη υποστήριξη του Υπουργείου Παιδείας, το Japanese Certification Board for Clinical Psychologist (Ιαπωνική Υπηρεσία Αναγνώρισης των Κλινικών Ψυχολόγων – JCBCP) και ξεκίνησε να οριοθετεί τον τίτλο του *Αναγνωρισμένου Κλινικού Ψυχολόγου* (Certified Clinical Psychologist – CCP). Η JCBCP έχει από τότε αναγνωρίσει περίπου 8.000 *Αναγνωρισμένους Κλινικούς Ψυχολόγους*. Ο CCP εργάζεται συμβουλευτικά, ως ψυχοθεραπευτής, και χορηγεί τεστ νοημοσύνης σε νοσοκομεία. Το Υπουργείο Παιδείας προάγει την είσοδο των CCP σε όλα τα δημοτικά σχολεία και τα γυμνάσια της χώρας. Τώρα ο CCP χαιρεί ευρείας αναγνώρισης ως επαγγελματίας ψυχολόγος και έχει εξελιχθεί στην ιαπωνική κοινωνία σε κύριο δραστήριο στέλεχος στο πεδίο της ψυχικής υγείας.

4. Ποιοτική έρευνα και θεωρητική ψυχολογία ως μορφές διαμαρτυρίας εναντίον της κυρίαρχης ψυχολογίας

Στις μέρες μας υπάρχει μια σειρά κριτικών τάσεων στην ιαπωνική ψυχολογία. Το κίνημα που προάγει την ποιοτική έρευνα είναι το ισχυρότερο και το πιο πολλά υποσχόμενο ρεύμα κριτικής ψυχολογίας στην Ιαπωνία σήμερα. Παράλληλα, ένας μικρός αριθμός θεωρητικών ψυχολόγων επιχειρούν να διαλευκάνουν φιλοσοφικές και κοινωνικές παραδοχές της ψυχολογίας, συνεργαζόμενοι με φιλοσόφους και γνωστικούς επιστήμονες. Αναζητούν, επίσης, νέες μεθοδολογίες για την ψυχολογία. Θα παρουσιάσω σύντομα τα χαρακτηριστικά τους ακολουθώντας τα ερωτήματα που τέθηκαν αρχικά στους συγγραφείς από τους επιμελητές αυτού του αφιερώματος:

Α. Πότε και πώς εμφανίστηκαν οι κριτικές τάσεις στην ψυχολογία; Σε ποιες «κοινωνικές και κοινωνιακές ανάγκες» προσπάθησαν ή προσπαθούν να ανταποκριθούν;

Αυτές οι νέες τάσεις ποιοτικής έρευνας και μεταθεωρητικών μελετών στην ψυχολογία εμφανίστηκαν μετά το 1990. Δεν παρουσιάστηκαν, όμως, ως άμεση απάντηση σε συγκεκριμένες «κοινωνιακές ανάγκες». Ξεκίνησαν τις δραστηριότητές τους ως κριτική στη στεριότητα της κυρίαρχης θετικιστικής ψυχολογίας, η οποία κυριαρχεί στην ιαπωνική ψυχολογία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι ιάπωνες ποιοτικοί ψυχολόγοι και ορισμένοι θεωρητικοί ψυχολό-

γοι επιχειρούν να δημιουργήσουν νέες μετα-θεωρίες και νέες μεθοδολογίες με τις οποίες είναι δυνατόν να διεξαχθούν ουσιαστικές έρευνες που διερευνούν τις πραγματικές εμπειρίες της ζωής των ανθρώπων και τις υποκειμενικότητές τους στο συγκεκριμένο πλαίσιο της καθημερινότητάς τους, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να συμβάλει στην ευημερία τους.

Β. Ποιο είδος κοινωνικών πρακτικών και παρεμβάσεων προτείνεται; Υπολογίζουν αυτές οι προτάσεις τη θέση και το ρόλο της συγκεκριμένης γεωπολιτικής περιοχής σε έναν κόσμο γεμάτο ανισότητες;

Το κίνημα ποιοτικής έρευνας στην Ιαπωνία δεν αναπτύχθηκε σε άμεση σχέση με κανένα κοινωνικό ή πολιτικό κίνημα, μολονότι υπάρχουν ενεργά και σημαντικά κοινωνικά κινήματα, π.χ. για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την οικολογία, την κοινωνική ευημερία κ.ά. Όμως πιστεύω ότι είναι πιθανόν στο κοντινό μέλλον να αναπτυχθούν νέες προτάσεις για κοινωνικά ζητήματα και για την εκπαίδευση, καθώς και για την κοινωνική ευημερία, μέσα από «έρευνες πεδίου», δηλαδή μελέτες που πραγματοποιούνται στο πεδίο όπου ζουν οι άνθρωποι με τις εκάστοτε ιδιαιτερότητές τους, και χρησιμοποιώντας ποιοτικές μεθόδους. Μερικοί κοινοτικοί ψυχολόγοι εργάζονται ώστε να βοηθήσουν κακοποιημένες γυναίκες, ή παιδιά Ιαπώνων που εγκαταλείφθηκαν στην Κίνα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, χρησιμοποιώντας μη δομημένες συνεντεύξεις για να κατανοήσουν λεπτομερώς τις πραγματικές εμπειρίες ζωής τους και την υποκειμενικότητά τους. Για να βοηθήσουμε ευπαθή άτομα, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε πώς ζουν στην καθημερινή ζωή τους. Έτσι, προτείνονται οι ποιοτικές μέθοδοι, όπως για παράδειγμα η συμμετοχική παρατήρηση και η συνέντευξη, αντί εργαστηριακών πειραμάτων και τυποποιημένων ερωτηματολογίων.

Για πάνω από μισό αιώνα φοιτητές ψυχολογίας εμποτίστηκαν στις αίθουσες διδασκαλίας και στα εργαστήρια με τους μύθους περί αντικειμενικότητας και ουδετερότητας της επιστήμης (Gergen 1994), με αντιλήψεις ότι η μοναδική αντικειμενική μέθοδος έρευνας που παρέχει την αληθινή γνώση είναι ο πειραματισμός και ότι, για να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις για αντικειμενικότητα, οι ψυχολόγοι πρέπει να αποστασιοποιηθούν από όλες τις ιδεολογίες και τη δέσμευση σε συγκεκριμένες κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές αξίες. Υπό την ισχυρή επιρροή αυτών των μύθων περί ουδετερότητας και αντικειμενικότητας αποτελούσε ταμπού να μιλάει κανείς για κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα. Ως συνέπεια αυτής της κατάστασης, οι περισσότεροι ποιοτικοί ψυχολόγοι και ίσως ακόμα οι περισσότεροι από τους θεωρητικούς ψυχολόγους δεν έχουν αρκετή επίγνωση της κοινωνικής τους ευθύνης ως ψυχολόγων, δηλαδή ως συντελεστών κοινωνικών αλλαγών στην Ιαπωνία και σ' έναν κόσμο γεμάτο ανισότητες. Οι ιάπωνες ψυχολόγοι, γενικά, δεν αναστοχάζονται για τη θέση και το ρόλο της χώρας τους στη Βορειοανατολική Ασία.

Γ. Υπάρχει συνεργασία ή ανταλλαγές με άλλες προσεγγίσεις κριτικής ψυχολογίας σε άλλες γεωπολιτικές περιοχές του κόσμου;

Ελάχιστοι ιάπωνες ψυχολόγοι συμμετέχουν σε διεθνείς συναντήσεις κριτικής ψυχολογίας, όπως για παράδειγμα στην *International Conference on Critical Psychology* στο Bath

της Αγγλίας το 2003. Ακόμα και ποιοτικοί ερευνητές δεν γνωρίζουν πολλά για την κριτική ψυχολογία. Εκτιμώ ότι το κίνημα ποιοτικής έρευνας της Ιαπωνίας έχει τη δυναμική να μετατοπίσει αποφασιστικά την πορεία της ψυχολογίας στην Ιαπωνία στο κοντινό μέλλον. Ήδη προσελκύει πλήθος ψυχολόγους ερευνητές και επαγγελματίες, όχι μόνο από τις νέες γενιές των εικοσάρηδων και τριαντάρηδων, αλλά ακόμα και ψυχολόγους πενηντάρηδες, και μερικοί από αυτούς μπορούν να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτό το κίνημα αλλαγής της ιαπωνικής ψυχολογίας. Έτσι, υπάρχει η ανάγκη για ενημέρωση σχετικά με το κίνημα της κριτικής ψυχολογίας στον κόσμο και για προαγωγή συνεργασιών με άλλες προσεγγίσεις, όπως την Ψυχολογία της Απελευθέρωσης (Martin-Baro 1994), τη φεμινιστική ψυχολογία και τη νέα ιστορία της ψυχολογίας (Fujimoto 1989). Μόλις πρόσφατα, ορισμένοι ιάπωνες ψυχολόγοι που ενδιαφέρονται για μετα-θεωρητικά θέματα της ψυχολογίας συμμετείχαν στο διετές συνέδριο της *International Society for Theoretical Psychology* (ISTP) και αντάλλαξαν απόψεις με ψυχολόγους από άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένων και μη αγγλόφωνων χωρών της Δύσης, αλλά, επίσης, και χωρών της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής και χωρών της Αφρικανικής ηπείρου. Οι επαφές στο 10ο συνέδριο της ISTP στην Ιστανμπούλ το 2003 έδωσαν και τη δυνατότητα στον συγγραφέα του παρόντος κειμένου να παρουσιάσει στοιχεία για την κατάσταση της κριτικής ψυχολογίας στην Ιαπωνία.

Δ. Διαθέτουν οι ποίκιλες προσεγγίσεις της κριτικής ψυχολογίας θεσμική εκπροσώπηση ή οργάνωση;

Το περιοδικό *Qualitative Psychology Research* (Ποιοτική Έρευνα στην Ψυχολογία) εκδίδεται από το 2002. Αποτελεί τη μόνη δυνατότητα δημοσιοποίησης ψυχολογικών ερευνών που πραγματοποιούνται με ποιοτικές μεθόδους. Τα περιοδικά της κυρίαρχης ψυχολογίας, όπως για παράδειγμα το *Japanese Journal of Psychology*, δεν δέχονται κείμενα ποιοτικής έρευνας γιατί, συνήθως, οι ποσοτικοί ερευνητές είναι εκείνοι που απαρτίζουν τις συντακτικές επιτροπές αυτών των περιοδικών και μόνο ελάχιστοι από αυτούς δέχονται να δημοσιευτούν στο περιοδικό τους ποιοτικές έρευνες. Έτσι, μια ομάδα που αναγνωρίζει τη σημασία της ποιοτικής έρευνας, η *Field Psychology Group* (Ομάδα Ψυχολογίας Πεδίου), άρχισε να εκδίδει το 2002 το νέο περιοδικό. Με καθοδήγηση από την ίδια ομάδα ψυχολόγων, ιδρύθηκε μόλις τον Μάρτη του 2004 η *Japanese Society of Qualitative Psychology*. Πραγματοποιούνται μια σειρά μικρών πανεπιστημιακών εκδηλώσεων για τη θεωρητική Ψυχολογία (για παράδειγμα, σχετικά με τη φιλοσοφία της ψυχολογίας, την ιστορία της ψυχολογίας, την κοινωνιολογία της ψυχολογίας κ.ά.) που εξετάζουν την παρούσα κατάσταση των θεωριών, των πρακτικών και των θεσμών της ψυχολογίας, καθώς αναζητούν, επίσης, και νέους τρόπους έρευνας, πρακτικής και διδασκαλίας της ψυχολογίας.

Ε. Ποιο είναι το θεωρητικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο των διαφορετικών προσεγγίσεων;

Για μερικούς ιάπωνες ποιοτικούς ψυχολόγους, ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός (Gergen 1994) λειτουργεί ως μεταθεωρία και φιλοσοφία της ψυχολογίας. Αυτός αντικατέστησε το

σχήμα Ερέθισμα-Οργανισμός-Αντίδραση (S-O-R) της κυρίαρχης ψυχολογίας, σύμφωνα με το οποίο τα νοητικά φαινόμενα προκαλούνται από κάποια εξωτερικά ερεθίσματα και όλη συμπεριφορά αποτελεί αντανάκλαση καλυμμένων νοητικών επεξεργασιών, που πραγματοποιούνται στον εγκέφαλο του υποκειμένου ανεξάρτητα από το κοινωνικό πλαίσιο.

Μερικοί ιάπωνες θεωρητικοί ψυχολόγοι μελέτησαν φιλοσοφικά θέματα της ψυχολογίας από το έργο του Sigmund Koch (1964; 1999), ο οποίος υπήρξε πρωτεργάτης και ηγετικός θεωρητικός της φιλοσοφίας της ψυχολογίας από το 1940 και μετά, κυρίως αναφορικά με την ανάλυση των φιλοσοφικών παραδοχών του συμπεριφορισμού, και από το έργο του Amedeo Giorgio (1970), ο οποίος εκπροσωπεί ουσιαστικά τη Φαινομενολογική Ψυχολογία στη Βόρεια Αμερική μετά το 1960. Το γνωστό εισαγωγικό εγχειρίδιο θεωρητικής ψυχολογίας των Bem & Looren de Jong με τίτλο *Theoretical issues in psychology: An Introduction* (1997) βοήθησε τους ιάπωνες ψυχολόγους να ενημερωθούν σχετικά με τα σύγχρονα ερευνητικά θέματα και τις τάσεις στο εν λόγω πεδίο. Αφομοιώνοντας αυτή τη θεωρητική κριτική ενάντια στην κυρίαρχη θετικιστική ψυχολογία, που πραγματοποιήθηκε από ψυχολόγους της Δύσης, οι ιάπωνες θεωρητικοί ψυχολόγοι, συμπεριλαμβανομένου και του συγγραφέα αυτού του κειμένου, έχουν κατακτήσει ένα σημείο από το οποίο μπορούν να εξετάσουν αναστοχαστικά θεωρίες, πρακτικές και θεσμούς της ιαπωνικής ψυχολογίας.

Πίνακας περιεχομένων του περιοδικού Ποιοτική Έρευνα στην Ψυχολογία, τεύχος 1, 2002.

1. Γνωστικά στάδια ανάπτυξης ατόμων που φροντίζουν ηλικιωμένους μέσα στο σπίτι. Από τους T. Tanaka, Y. Hyodo και K. Tanaka
2. Πώς νέοι με παραβατική συμπεριφορά σε ένα κέντρο νέων φτάνουν στο σημείο να θεωρούνται προβληματικοί: Μια μελέτη των λεκτικών συνδιαλλαγών μεταξύ του προσωπικού και των παραβατών σε συνεδριάσεις για την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων. Από τον H. Matsushima.
3. Κατασκευάζοντας τη σημασία της «ήπιας» κινητικής ανικανότητας από τη σχολιά της διά βίου ανάπτυξης: Οι ιστορίες ζωής ατόμων μεταξύ σοβαρής ανικανότητας καιωματικής ικανότητας. Από τον M. Tagaki.
4. Η αφήγηση για τη φύση, τον καιρό και τις εποχές μπροστά στο θάνατο: Ένα μοντέλο μελέτης της ιστορίας ζωής για την επαλήθευση προηγούμενων υποθέσεων. Από τον T. Saijo.
5. Γιατί οι άνθρωποι τονίζουν τη φωτεινότητα του ουρανού και του καιρού στη διαχωριστική γραμμή μεταξύ ζωής και θανάτου: Ο παραγωγικός κύκλος διατύπωσης υποθέσεων και ανάλυσης δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. Από τον Y. Yamada.
6. Περιγραφή και ανάλυση ποικίλων τρόπων του να βρίσκεται κανείς στην εφηβεία. Από τον T. Okura.
7. Η διαδικασία κατασκευής μοντέλων στην ψυχολογία πεδίου, βασισμένη σε ποιοτικά δεδομένα: Παραστατικά μοντέλα από σχεδιασμένες εικόνες στο *This World and the Next World*. Από τον Y. Yamada.
8. Αυτοθυσιάζονται οι συμμετέχοντες σε περιβαλλοντικά κινήματα: Κίνητρα για τη συμμετοχή. Από τον K. Ando.

5. Προοπτική για το άμεσο μέλλον: Η αποστολή της κριτικής ψυχολογίας στην Ιαπωνία

Η ιαπωνική κοινωνία αλλάζει. Πολλοί κοινωνικοί θεσμοί, διαμορφωμένοι κατά την περίοδο της αποκατάστασης από την καταστροφή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, που την ακολούθησε η οικονομική ευημερία και η κοινωνική σταθερότητα, βρίσκονται σε διαδικασία αποδόμησης από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές επιλογές της συντηρητικής κυβέρνησης, που στοχεύουν στην οικονομική αποδοτικότητα. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η ιαπωνική οικονομία βρίσκεται σε ύφεση, μετά την ευημερία και την οικονομική άνθιση της δεκαετίας του 1980. Στο πλαίσιο αυτής της σκληρής οικονομικής περιόδου, η κοινωνική κατάσταση που περιβάλλει την ιαπωνική ψυχολογία αλλάζει σε μεγάλο βαθμό κάτω από την ισχυρή πίεση κοινωνικών και διοικητικών απαιτήσεων να παρέχει αυτή θεραπευτικές και προληπτικές παρεμβάσεις σε προβλήματα που αφορούν την ψυχολογία. Σήμερα, από τους ψυχολόγους απαιτείται να αποδείξουν τη χρησιμότητά τους και την καταλληλότητά τους για την κοινωνία αν επιθυμούν να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους στον ακαδημαϊκό χώρο και να συνεχισθεί η χρηματοδότηση των ερευνών που πραγματοποιούν. Σ' αυτές τις συνθήκες οφείλουμε να ανακαλύψουμε τρόπους ώστε η ψυχολογία να λειτουργεί πραγματικά χειραφετητικά, ώστε η ψυχολογία να συμβάλλει στην ευημερία των ανθρώπων στην Ιαπωνία και σε άλλες χώρες. Οι αναστοχαστικές κριτικές εναντίον της κυρίαρχης ψυχολογίας που έχουν αναπτυχθεί από τους ποιοτικούς ψυχολόγους και τους θεωρητικούς ψυχολόγους, αποτελούν ένα σημαντικό βήμα για την επίτευξη αυτής της αποστολής.

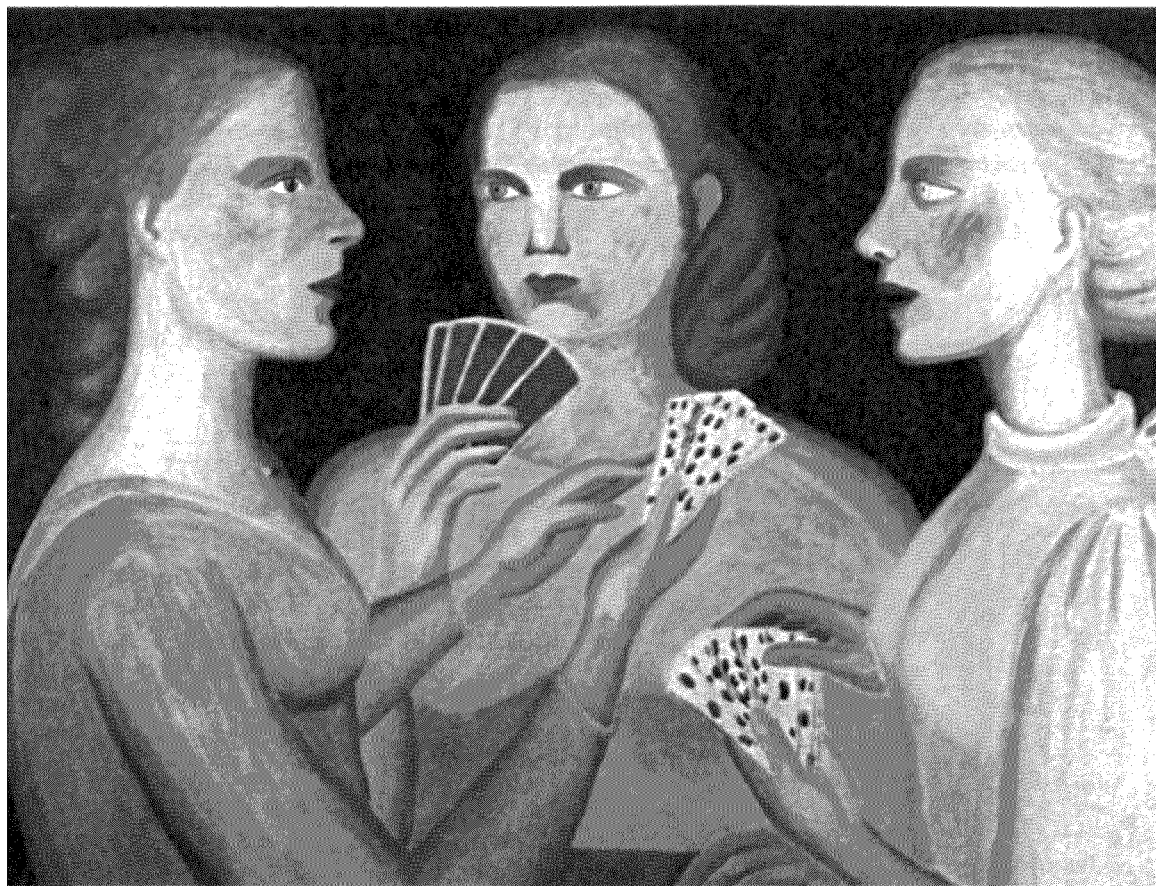
Σημειώσεις

1. Σχετικά με τις θεωρίες των Κονφουκιστών για το νου και τη λαϊκή ψυχολογία στην ιστορία της Ιαπωνίας βλ. Kato 1979-1983.
2. *Mental Philosophy Including Intellect Sensibilities, and Will.*
3. Για μια σύντομη αναφορά στην ιστορία της ιαπωνικής ψυχολογίας βλ. Oyama, Sato & Suzuki 2002.

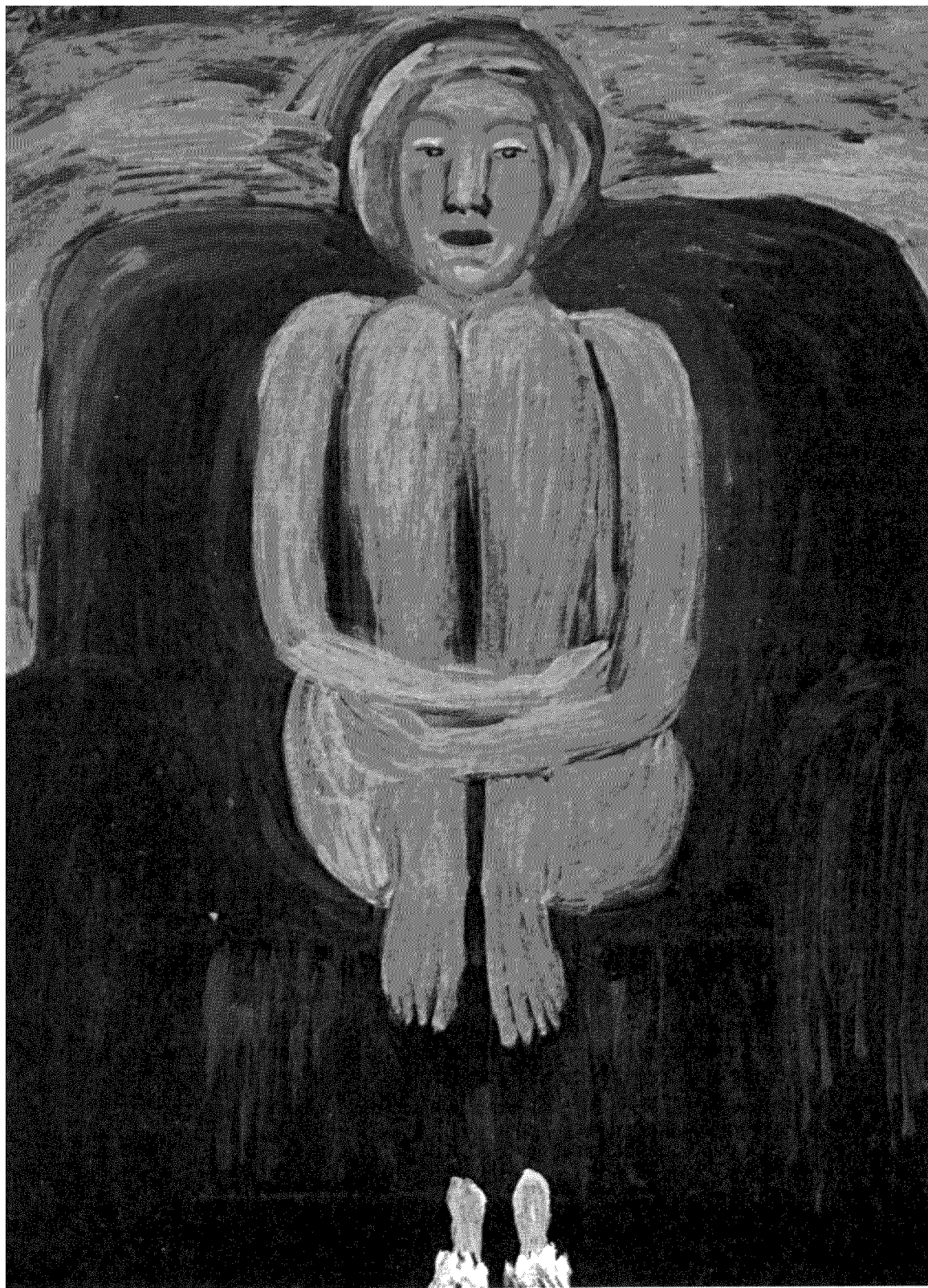
Βιβλιογραφία

- Bem, S. & Looren de Jong, H. (1997). *Theoretical issues in psychology: An introduction*. London: Sage.
- Fox, D. & Prilleltensky, I. (1997). *Critical Psychology: An introduction*. London: Sage.
- Danziger, K. (1997). *Naming the mind: How psychology found its language*. London: Sage.
- Furumoto, L. (1989). «The new history of psychology». Στο I. S. Cohen (επιμ.) *The G. Stanley Hall Lecture Series* (τόμ. 9, σσ. 9-34). Washington, DC: American Psychological Association.
- Gergen, K. J. (1994). *Toward transformation in social knowledge* (2^η έκδ.). London: Sage.
- Giorgio, A. (1970). *Psychology as a human science: A phenomenologically based approach*. New York: Harper & Row.
- Hall, G. S. & Matora, M. (1887). «Dermal sensitiveness to gradual pressure changes». *American Journal of Psychology* 1, 32-55.

- Henriques, J. et al. (1984). *Changing the subject: Psychology, social regulation and subjectivity*. London: Methuen.
- Kato, S. (1979-1983). *A history of Japanese literature* (3 τόμ.). Translated by David Chibbett, foreword by Ronald Dore. Tokyo: Kodansha International.
- Koch, S. (1964). «Psychology and emerging conceptions of knowledge as unitary». Στο T. W. Wann (επιμ.) *Behaviorism and phenomenology: Contrasting bases for modern psychology* (σσ. 1-45). Chicago: University of Chicago Press.
- Koch, S., Finkelman, D. & Kessel, F. (επιμ.) (1999). *Psychology in human context: Essays in dissidence and reconstruction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Martin-Baro, I. (1994). *Writings for a liberation psychology* (edited by Adrienne Aron and Shawn Corne). Cambridge: Harvard University Press.
- Oyama, T., Sato, T. & Suzuki, Y. (2001). «Shaping of scientific psychology in Japan». *International Journal of Psychology* 36 (6), 396-407.
- Parker, I. (1999). «Critical psychology: Critical links». *Annual Review of Critical Psychology* 1, 3-18.
- Stam, H. J. (2000). «Theoretical psychology». Στο Pawlik, K. & Rosenzweig, M. R. (επιμ.) *International Handbook of Psychology*. London: Sage.
- Qualitative Psychology Research* (In Japanese with English abstracts), 1, 2002.

Σίλβια Δασκοπούλου, Τρεις Χάριτες, 1976.

Σίλεια Λασκοπούλου, Χωρίς τίτλο, 1989.